EFICIENȚA BASMULUI ÎN EDUCAȚIA ȘCOLARĂ. PERSPECTIVA ACTUALĂ A CADRELOR DIDACTICE DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

THE EFFECTIVENESS OF THE FAIRY TALE IN SCHOOL EDUCATION. THE CURRENT PERSPECTIVE OF TEACHERS IN ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Maria UNGUREANU, ORCID: 0000-0001-7993-9608
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 37.034:398.21:316.752(498+478) e-mail: umariamarrynna@gmail.com

In the article we present the results of research on the formative effects of the fairy tale. We will describe the current perspective of teachers from Romania and the Republic Moldova on the efficiency of fairy tale in cognitive, affective and volitional development of young schoolchildren. The data were collected within a pedagogical experiment carried out between February and May 2023, in schools on both banks of the Prut River. The verified hypothesis affirms the manifestation by teachers from Romania and the Republic Moldova of a reluctant attitude towards capitalizing the fairy tale in instructive-educational activities. The results of the research confirm the hypothesis and provide the necessary data to describe the conception of teachers about the effectiveness of fairy tales in education.

Keywords: *fairy tale, cognitive development, affective development, education, moral values,*

Cuvinte- cheie*: basm****,*** *dezvoltare cognitivă, dezvoltare afectivă****,*** *educație, valori morale,*

INTRODUCERE

„Dacă vrei să ai un copil inteligent citește-i povești, dacă vrei un copil și mai inteligent, citește-i mai multe povești”, este o afirmație pusă pe seamna lui Einstein, care sintetizează magistral puterea instructiv-educativă a basmului [1].

Educația prin și pentru valori este un subiect constant în ultimul deceniu, abordat în majoritatea dezbaterilor despre educație și modalitățile de sporire a eficacității acesteia. Ca depozitar al valorilor umane perene, basmul poate fi privit drept un conținut al învățării ideal pentru formarea conștiinței și a conduitei morale [2]. Literatura de specialitate e vastă și subliniază în variate forme posibile efecte educative ale basmului. Lipsesc, însă, studiile experimentale care să dovedească eficiența, în planul formării morale și intelectuale a elevului, a receptării basmului în condițiile educației formale. Studiul pe care l-am realizat este centrat pe determinarea efectelor de orice fel a studierii basmului în școală, iar calea pentru care am optat a fost cea experimentală. Concomitent cu măsurarea efectelor basmului în plan formativ, am cules date pe baza cărora să descriem concepția actuală a cadrelor didactice cu privire la eficiența basmului în educație.

Reperele teoretice ale studiului nostru ni le-au oferit în special lucrările de psihologie, psihanaliză și de cele de estetică [3]. Studiile folcloristice (Șăineanu, Roșianu, Vrabie, Propp, Pop, Bîrlea, Hașdeu, Botezatu ș.a) și cele filozofice (Gulian, Eliade), ne-au ghidat în intuirea naturii posibilelor efecte ale expunerii copilului la conținutul ideatic al basmului, pe care le-am avut în vedere în organizarea experimentului pedagogic. Acestea au fost organizate în trei grupe, în funcție de nivelul la care s-au manifestat: *efecte la nivel cognitiv, efecte la nivel afectiv și efecte la nivel volițional*.

Dintre lucrările de psihologie pe care le-am utilizat ca repere în cercetarea noastră, studiul lui Bruno Bettelheim, intitulat „Psihanaliza basmelor” și lucrarea „Interpretarea basmelor” semnată de Marie Louise von Frantz sunt reprezentative. Deși scrisă pentru a-i ajuta pe adulți să înțeleagă importanța și valoarea terapeutică a basmelor în formarea copiilor, cartea lui Berttelheim oferă interpretări elaborate ale mai multor basme foarte cunoscute (*Cenușăreasa, Frumoasa și Bestia* ș.a.), arătând cum întâmplările magice și personajele străvechilor povești reușesc să le comunice copiilor soluții cu care modul lor de gândire rezonează profund. În viziunea autorului, basmele stimulează imaginația celor mici, îi ajută să-și clarifice emoțiile, anxietățile și aspirațiile sugerându-le rezolvări pentru problemele cu care se luptă mintea unui copil: teama de a nu fi abandonat de părinți, rivalitățile dintre frați, sexualitatea adultă, violența, invidia, teama de moarte. Pentru că basmele au finaluri fericite în care triumfă binele, prin lectura lor copilul se identifică cu personajele și se eliberează de angoasele sale [4].

La rândul său, lucrarea autoarei Marie Louise von Frantz [5], analistă jungiană, conține modele de interpretare a câtorva basme, în cadrul cărora se evidențiază aspectele prin care conținutul basmelor influențează dezvoltarea psihică, morală și intelectuală a copilului.

De dată recentă (2018) sunt studiile Elenei Cocoradă despre diferențele de gen ilustrate în basm, în legătură cu care autoarea face și unele precizări privind valoarea lor educativă.

MATERIAL ȘI METODĂ

Experimentul pedagogic pe care l-am derulat în perioada februarie- iunie 2023 a integrat două componente: *formarea și evaluarea cadrelor didactice* și *formarea și evaluarea elevilor.* Formarea cadrelor didactice a presupus abilitarea participanților pe segmentul proiectării și susținerii de activități instructiv-educative bazate pe dramatizarea basmului. Cursul de formare a integrat 30 ore de activități instructive (14 ore -curs teoretic, 16 ore -aplicații) și 10 ore de aplicații susținute de fiecare învățător cu elevii săi. Cursul, reprezentând un modul dintr-un program de formare acreditat de Ministerul Educației Naționale din România, a fost livrat cursanților cu sprijinul formatorilor din cadrul ASOCIAȚIEI EDUCATION FIRST din Iași.

Evaluarea cadrelor didactice s-a realizat prin aplicarea unui instrument propriu care a fost conceput luându-se în calcul posibilitatea ca învățătorii și profesorii din lotul de cercetare *să dezaprobe, să fie reticenți sau să agreeze* ideea integrării basmului în activități

instructiv-educative. Testul de evaluare a fost aplicat în trei momente distincte ale experimentului pedagogic: *inițial* (la începutul cursului de formare); *intermediar* (la finalul instruirii profesorilor, înainte de perioada în care au fost desfășurate activitățile la clasă, cu elevii); *final* (după derularea aplicațiilor de tip lecție, la nivelul clasei de elevi).

Instrumentul de evaluare a integrat 14 itemi de tipuri diferite: 4 itemi cu răspuns construit (deschis/liber), 4 itemi cu răspuns selectat, format dihotomic, 6 itemi cu răspuns selectat, format politomic. Etalonarea itemilor a permis calcularea unui scor pentru fiecare participant. În funcție de integrarea scorului într-un anumit interval, s-a acordat fiecărui participant un descriptiv numit *nivel* (de acceptare a acțiunii de integrarea basmului în activități instructiv-educative):

-*nivel minimal* -scor sub 20 p- indică o *atitudine potrivnică* studierii basmului în școală;

-*nivel mediu* -scor cuprins între 21- 30 p- *reticență* față de ideea studierii basmului în școală;

-*nivel optim* -scor cuprins între 30- 40 p- *atitudine favorabilă* studierii basmului în școală.

Punctajele obținut de participanți la cele trei testări au fost comparate pentru a se identifica diferențele înregistrate de la o etapă a formării la alta.

Din lot au făcut parte 36 cadre didactice din care 23 din România și 13 din Republica Moldova. Femei au fost 35, iar bărbați, 1. În ceea ce privește funcția didactică, 17 dintre ei sunt învățători, iar 19, profesori, cu niveluri diferite de formare: 4 debutanți; 4 cu definitivat, 5 cu gradul didactic II, 22 cu gradul didactic I, 1 doctorand.

Au fost implicate în experiment 19 școli urbane și 17 școli din mediul rural.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza calitativă a răspunsurilor cadrelor didactice din lotul de cercetare relevă informații semnificative cu ajutorul cărora putem descrie *perspectiva actuală* a învățătorilor și profesorilor din România și Republica Moldova cu privire la eficiența basmului în educație.

Vom aprecia mai întâi faptul că niciunul dintre participanți nu a manifestat o atitudine potrivnică acțiunii de includere a basmului în lecțiile curente. Dimpotrivă, ei susțin că este benefic contactul lunar și/sau săptămânal al elevilor cu lumea basmului, opțiune ce rămâne constantă ca poziție în ierarhia variantelor, de la evaluarea inițială (*44,4%* față de semestrial 36,1% și anual 19,4%) la cea intermediară (*63, 9%* față de semestrial 30,6% și anual 5, 6%) și finală (*72,2%* față de semestrial 25% și anual 2,8%).

Toate cadrele didactice din lotul de cercetare ar utiliza basmul mai mult în *activități educative* (63,9%- inițial, 69,4%- intermediar, 66,7 %- final) decât instructive (36,1%, 30,6%, 33,3%). Însă valorile procentuale arată că cca o treime dintre participanți ar valorifica basmul și în *activități instructive* (de învățare).

Chiar dacă în rolul unor decidenți de politici educaționale, inițial 11,1 % dintre respondenți nu ar fi pledat pentru folosirea basmului în educația școlară, la finalul ex-

perimentului procentul acestora s-a redus la 2, 8%. Această dinamică arată faptul că, drept urmare a activităților teoretice și practice din cadrul cursului de formare, cadrele didactice au conștientizat efectele formative pe care le poate avea expunerea copiilor la conținutul ideatic al basmului. Această conștientizare a motivat răspunsul unanim afirmativ dat de participanți în cadrul evaluării finale la întrebarea legată de utilizarea basmului la clasă („Apreciați că în activitatea la clasă puteți folosi basmul?”).

Metodele de receptare a basmului pe care profesorii și învățătorii le recomandă elevilor sunt lectura, povestirea și dramatizarea basmelor. Însă 47,2% declară, în cadrul testării finale, că le recomandă elevilor și exercițiul scrierii de basme. Opțiunea dascălilor pentru dramatizarea basmelor se întemeiază pe beneficiile numeroase pe care această metodă le oferă elevilor. În seria acestora, pe primele trei locuri se înscriu: 1) *descoperă consecințele faptelor bune și ale celor rele*; 2) *conștientizează relația cauză-efect între evenimente/stări/emoții/reacții*; 3) *învață comportamente specifice unor situații periculoase (trăite de eroi).* O altă serie de beneficii pentru elevi ale receptării basmelor prin joc de rol/dramatizare este formată din următoarele achiziții: *conștientizează rolul limbajului paraverbal și nonverbal; își construiesc propriul sistem de valori; trăiesc situații similare vieții reale.*

Elementele de conținut care îi încurajează pe dascăli să valorifice basmul în scop educativ sunt *similitudinile cu viața reală* și *simbolistica bogată a personajelor*, iar contextul în care simt că pot utiliza basmul în cadrul lecțiilor este cel în care au de exemplificat valori, virtuți, modele, comportamente, iubirea față de semeni, iubirea față de natură, dar și conflicte și modalități de a le soluționa. În acest mod, basmul se face util elevului *pentru toată viața*, așa cum susțin (în cadrul evaluării finale) 41,7% dintre participanți (în timp ce 25% dintre ei cred că utilitatea basmului s-ar limita la o unitate de învățare, 19, 4% la un capitol, iar 13, 9%, indică perioada de un an școlar).

Efectele formative pe care dascălii le pun pe seama basmului sunt multiple și variate:

- dezvoltarea gândirii, a imaginației, a spiritului de observație, a curiozității, inteligenței, a capacității de exprimare liberă sau a celei de expunere logică a unor evenimente; dezvoltare emoțională;
- formarea comportamentului critic; a sistemului propriu de valori;
- însușirea mentalității învingătorului.

De asemenea, dacălii consideră că, ajutat de basm, copilul:

- diferențiază binele de rău, distinge între real și ireal, adevăr și minciună, calități și defecte;
- învață norme de conduită în societate; își însușește tehnici de luare și asumare a deciziilor;
- intuiește procesul de schimbare permanentă la care este supusă lumea materială și descoperă efemeritatea acesteia;
- descoperă că faptele au consecințe, că binele este mereu învingător, însă pentru a-l dobândi e necesară lupta atât cu propriile slăbiciuni, cât și cu obstacolele exterioare;

- dobândește modele de conduită morală;
- este încurajat să aleagă binele, să rămână mereu optimist;
- experimentează satisfacția de a fi victorios în fața răului;
- se familiarizează cu diferite tipuri umane;
- intuiește necesitatea însușirii valorilor după care se pot ghida în viață pentru a fi fericiți;
- descoperă ce este el ca individ și unde se potrivește în lumea din jurul său.

În plus, prin basm i se facilitează copilului:

- autocunoașterea.
- îi este stimulată motivația de a alege binele;
- îi este încurajată inventivitatea.

Drept caracteristici ale basmului, care pot avea impact formativ asupra elevului, dascălii enumeră:

- basmul oferă o morală/ o învățătură despre triumful binelui;
- oferă modele comportamentale;
- oglindește lumea reală; oferă modele pentru abordarea situațiilor dificile;
- antagonismul facilitează receptarea valorilor;
- prezintă o structură narativă ușor de reținut;
- prezența fantasticului este fascinată pentru copii;
- oferă imaginea unei lumi ideale în care valorile umane au loc de cinste;
- narațiunea este atemporală, ceea ce face ca semnificațiile ei să fie valabile mereu;
- limbajul basmului este accesibil copiilor;
- personajele colective ilustrează spiritul de echipă;
- oferă modele de independență și încurajează copilul să devină autonom;
- răspunde nevoii de „poveste/fabulos” a omului;
- este o specie literară agreată de copii, care oferă pilde și învățături pe înțelesul lor;
- valorizează aspecte tradiționale în opoziție cu valul de atitudini moderne;
- este o lume imaginară în care elevul se simte în siguranță să experimenteze diverse comportamente și trăiri;
- poate funcționa ca o grilă morală;
- influențează pozitiv starea emoțională;
- ilustrează rezolvarea situației problemă și modalități de a diferenția între bine și rău;
- pune în valoare starea de bine, iubirea față de natură și semeni.

CONCLUZII

Ipoteza validată în cadrul studiului afirmă faptul că învățătorii și profesorii din România și Republica Moldova manifestă o *relativă receptivitate* față de includerea basmului în activitățile instructiv-educative.

Opinia favorabilă se întemeiază pe cunoașterea particularităților de structură, compoziție și limbaj ale basmului, pe intuirea metodelor adecvate de abordare a receptării basmului la vârsta micii școlarități și a efectelor formative ale conținutului simbolic al basmului.

Reticentele unor cadre didactice pot fi descurajate prin aplicarea unor programe de formare în care să se sublinieze eficacitatea dovedită prin acțiuni exeperimentale a basmului în dezvoltarea unor componente ale psihicului și personalității umane; e recomandat ca din formarea inițială a cadrelor didactice, indiferent de specialitatea pe care o predau, să nu lipsească modulul despre valențele instructiv-educative ale basmului. Ar putea fi benefic ca programa de studiu a disciplinei psihopedagogie să includă un modul destinat basmului și eficienței sale în educație.

Referinţe:

1. COCORADĂ, E., *Basmul-tărâm al paradoxului,* în vol. *Liliana Ezechil-60,* coord. Langa, C; Soare, E. Pitești: Editura Paralela 45, 2015, ISBN 978-973-47-2077-4.
2. UNGUREANU, Maria. Basmul, conținut al educației morale. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. 2021. p. 207-209.
3. UNGUREANU, Maria. De la considerații estetice și psihologice spre o didactică a basmului. În: *Adaptarea sistemului educaţional la noile abordări din societatea contemporană: provocări și soluții*. 2022. p. 138-145.
4. BETTELHEIM, B., *Psihanaliza basmelor,* trad. Teodor Fleseru, Bucuresti: Univers, 2017, ISBN 978-606-771-092-2
5. FRANTZ, M.L., *Interpretarea basmelor,* trad. Roxana Nourescu, Bucuresti: Trei, 2012, ISBN 978-606-40-0534-2.